

נועים אליעזר

הקרי משפט

עמותה לחקר המשפט היהודי (ע"ד)

שיעורי מורינו הגאון רבי אליעזר רוט שליט"א

בחוקותי תשפ"ב * מס' 234

❖ בדין שכירות מהקדש

ואם אחר היובל יקדיש שדהו והשב לו הכהן את הכסף על פי השנים הנותרות עד שנת היובל ונגרע מערכך

(ויקרא כ"ז, י"ח).

ופירש רש"י, ואם אחר היובל יקדיש. וכן אם הקדישה משנת היובל, ונשתהה ביד גזבר, ובא זה לגאלה אחר היובל. וישב לו הכהן את הכסף על פי השנים הנותרות. כפי חשבון. כיצד, הרי קצב לדמיה של ארבעים ותשע שנים חמשים שקל, הרי שקל לכל שנה, ושקל יתר על כולן, והשקל ארבעים ושמונה פונדיון, הרי סלע ופונדיון לשנה, אלא שחסר פונדיון אחד לכולן, ואמרו רבותינו שאותו פונדיון קלבון לפרוטרוט, והבא לגאול יתן סלע ופונדיון לכל שנה לשנים הנותרות עד שנת היובל. ונגרע מערכך. מנין השנים שמשנת היובל עד שנת הפדיון.

כפוגיא דערכין כ"ה ע"א

א הנה בערכין (כ"ה). איתא, ת"ר ונגרע מערכך, אף מן ההקדש. [דכשם דמיגרעא באותן השנים שעמדה בידו שלא הקדישה, ה"נ מיגרעא מחמת אותן שנים שעמדה ביד

הקדש משעת הקדש עד שעת פדיון]. שאם אכלה הקדש שנה או שתיים, אי נמי לא אכלה אלא שהיתה לפניו, נותן סלע ופונדיון לשנה. ופירש רש"י בד"ה אי נמי לא אכלה כו', שלא זרע בה גזבר כלום, ולא השכירה לשום אדם, שהיתה לפניו ביד הקדש, מנכה סלע ופונדיון לכל שנה ושנה מיובל שעבר עד שעת פדיון.

קישוית הרש"ש

ב והנה הרש"ש (שם) הקשה ע"ד רש"י שכתב: "ולא השכירה לשום אדם", דמשמע מדבריו שאפשר להשכיר שדה של הקדש, והשוכר יתן שכר להקדש. והרי במגילה (כ"ו:) איתא דאפילו בית כנסת אסור להשכיר דבקדושתה קאי. וכן מבואר בערכין (כ"א:), דגרסינן הקדישו המשכיר, השוכר הדר בו מעלה שכר להקדש, ופרכינן, הקדישו משכיר היכי דייר ביה במעילה קאי. ע"ש. הרי שאסור לדור בבית שהוקדש. וכ"כ הרע"ב (פ"ו דשבועות מ"ה) בזה"ל: "לא שייך שאלה ושכירות בהקדש שאסור להשאיל ולהשכיר ההקדשות".

בגדר איסור הנאה בנהנה

מהקדש המחובר לקרקע

ג הן אמנם דב"שער המלך" (פ"א דמעילה ה"א) כתב דבמחובר לקרקע דהקדש ליכא

איסור תורה כשנהנה בו, ורק מדרבנן אסור. וזהו דלא כה"טורי אבן" במגילה (כ"ג:) בד"ה אדם כו', דס"ל דאף על גב דמעילה ליכא, איסור תורה איכא. ולפי דברי ה"שער המלך" י"ל דאפילו אם לא פקעה הקדושה על ידי השכירות, התירו חכמים איסור דרבנן משום רווחא דהקדש. ולפי זה לא קשה מדברי הרע"ב (כ"ב דשבועות מ"ה) דהתם מיירי בתלוש שיש בהן מעילה מהתורה. וכן מסוגיא דערכין (כ"א:) דאיתא כרב דס"ל דתלוש ולבסוף חיברו הוי תלוש. - והיינו, דלפי דברי ה"שער המלך" כשם שאין מעילה במחובר לקרקע כך אין איסור הנאה מהתורה בהקדש המחובר לקרקע, ושפיר אפשר להשכיר את השדה של הקדש משום רווח הקדש.

בביאור דברי רש"י

ד הן אמת דבעיקר דברי רש"י במה דמשמע מדבריו שמתור להשכיר שדה של הקדש, י"ל בפשיטות דמיירי שההקדש לוקח אריס, וא"ש דהא הקדש מתחלל על המלאכה. ובאופן אחר י"ל דאין זה מתורת שכירות, אלא שההקדש נותנו לאדם שישלם דמים, והדמים הם תמורת הפירות שאוכל, והו"ל בתורת מכר הפירות, ולא בתורת שכירות.

✦ בענין הקונה שדה אחוזה ולא החזירה ביובל

והארץ לא תמכר לצמתת כי לי הארץ כי גרים ותושבים אתם עמדי (ויקרא כ"ה, כ"ג).

פירש רש"י, והארץ לא תמכר. ליתן לאו על חזרת שדות לבעלים ביובל, שלא היא הלוקח כובשה לצמתת. להפסיקה. למכירה פסוקה עולמית.

כמצוות המעכבות את היובל

א הנה ביובל נאמרו כמה מצוות, מצות שילוח עבדים, החזרת קרקעות, ותקיעת שופר. - ובר"ה (ט'): נחלקו התנאים האם מצוות אלו מעכבות את היובל מלחול, דהיינו שאם לא עשו אחד משלשה דברים אלו אין דין יובל ומותר בחרישה וזריעה ואין הפירות הפקר ולא קדושת שביעית, או שאין המצוות מעכבות. [ובחידושי רבינו חיים הלוי (פ"י משמיטה ויובל ה"ה) כתב דלשיטת הרמב"ם (שם) יש עוד שתי מצוות שמעכבות את היובל מלחול, והם ספירת השנים וקידוש היובל על ידי בית דין. וע"ש שהארץ בשיטת הראב"ד האם ס"ל דמצוות אלו מעכבות או לא, וכן אם מצוות אלו מעכבות את מצות השמיטה].

בסוגיא דר"ה י"ט ע"ב

ב ובר"ה (ט'): גרסינו, ת"ר יובל היא אף על פי שלא שמטו [שלא החזירו את הקרקעות], אף על פי שלא תקעו, יכול אף על פי שלא שלחו, ת"ל היא, דברי רבי יהודה. רבי יוסי אומר יובל היא אף על פי שלא שמטו אף על פי שלא שלחו, יכול אף על פי שלא תקעו, ת"ל היא כו'. אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן זו דברי רבי יהודה ורבי יוסי, אבל חכמים אומרים שלשתן מעכבות בו. - וכן פסק הרמב"ם (פ"י משמיטה ויובל ה"ג) בזה"ל: "שלשה דברים מעכבין ביובל, תקיעה ושלוח עבדים והחזרת שדות לבעליהן, וזו היא שמיטת קרקע". עכ"ל.

בגדרי אפקעתא דמלכא ביובל

ג והנה ב"מנחת חינוך" (מצוה של"ט) ביאר דמפני דהוא אפקעתא דמלכא לא לצריך קנין. וכ"כ בתשו' "שואל ומשיב" (מהדו"ד ח"ג סימן נ"ח). - אולם בפסד "צפנת פענח" (פ"ב מתרומות ה"י) כתב: "נ"ל דהא דקיי"ל דיוצא [השדה] ביובל, לא ר"ל שיצא מאליו, רק דר"ל דהלוקח צריך להקנותו למוכר, וראיה לזה דאין אמרינן בר"ה (ט'): דאם לא שמטו נתבטל היובל, מה שייך זה, הא כיון דיוצא מאליו וקיי"ל דקרקע אינה נגזלת, הא ממילא הדרא לרשות המוכר לו, וע"כ דצריך להחזירם לו בקנין". עכ"ד. - ויתכן דגם לה"צפנת פענח" א"צ קנין, אלא דזהו דוקא לאחר שהרוב החזירו את השדות בקנין, דבכהאי גוונא חל דין היובל והופקעו כל שאר הקרקעות, אכן לכו"ע עד שלא הוחזרו הרוב את הקרקעות בקנין, לא חל היובל כלל.

האם ביובל אזלינן בתר רוב

ד והנה בנידון האם צריך שכולם יחזירו את הקרקעות, או דסגי שאחד יחזיר, או דאזלינן בתר הרוב. יעוי"ש ב"ערוך לנר" בר"ה (ט'): שחקר בזה. וז"ל: "לא מבואר על ידי מי יהיה העיכוב, אם אפילו אחד שלא שלח לרבי יהודה, או שלא תקע לרבי יוסי, או שלא שמט לחכמים מעכב, או אם תלוי הכל ברוב ישראל, או אם אפילו אחד שקיים המצוה גורם שיהיה יובל אפילו אם הרוב לא קיימו. והנה לענין תקיעה ודאי הכל תלוי בתקיעת ב"ד כו', ואף על גב דגם היחידים תוקעים ביום הכיפורים של יובל כו', מכל מקום כל שתקעו בבית דין נתקדש היובל אפילו לא תקעו כל היחידים כו', אבל לענין שילוח והשמטה יש לספק כנ"ל". עכ"ד. - וכיו"ב חקר ה"שפת אמת" שם, וז"ל: "מסופק אני בהני מילי דמעכבין [את חלות היובל], אי אזלינן רובא דאינשי או אפילו במיעוט דמשלחין סגי כו', וצ"ע בפוסקים בזה". עכ"ד. וע"ש בשפת אמת שהביא דברי הראב"ד בתורת כהנים (כאן שכתב שאם אין עבדים לשלח אין זה מעכב

את היובל, ורק אם יש עבדים ולא משלחים אותם זה מעכב.

דברי ה"מנחת חינוך"

ויעויין ב"מנחת חינוך" (מצוה מ"ב) שכתב: "ואימתי מעכב היובל, דאין סברא דאם הרוב משלחים עבדים יעכבו המיעוט שלא שלחו, כגון שאי אפשר לכפות אותם. ואפשר דתלוי ברוב אנשים אם הם משלחין העבדים חל היובל. או אפשר אפילו אם המיעוט עושין כדיון, חל היובל, אם כן ממילא כיון דחל הוי ליה לשאר האנשים אפקעתא דמלכא, וכשמעבד אותו עובר על לא תגזול, וגם אפילו עבד של קטן יוצא לחירות". עכ"ד.

בכירור דין מכירה ביובל שתי שדות ואחד החזיר כרינו והשני לא

אולם החזו"א (שביעית סימן ג' ס"ק י"א) נקט דאזלינן בתר הרוב, ואם הרוב החזירו היובל חל, ורק אם המיעוט לא החזיר היובל חל. - ויש לחקור לפי דברי החזו"א דביובל אזלינן בתר הרוב, היאך הדין אם נמכרו בשנת היובל שתי שדות, ואחד החזיר את שדהו כדינו, והשני לא החזיר, וממילא לא חל היובל, ולכן אפילו המוכר הראשון צריך להחזיר את השדה לקונה ממנו, ועכשיו תובע המוכר הראשון את הלוקח השני שהוא גרם לו לנזק, דמפני שהוא לא החזיר את השדה, מלבד זאת שהוא גם כן הזיק וגזל את הוכר שקנה ממנו הקרקע, הוא גרם נזק למוכר השני. ויש לחקור האם מדיני שמים חייב לפצות את המוכר השני. - ויעוי' בשו"ע חו"מ (סימן קפ"ג סעיף א') דמניעת ריוח אינו אלא בתרעומת, וכ"כ בשו"ע יו"ד (סימן קע"ז סעיף מ'). והש"ך חו"מ (סימן ס"א סק"י) כתב דמבטל כיסו הוא פחות מגרמא.

ויסוד הנידון הוא עפמש"כ בספר "צפנת פענח" (פ"ו מערכין ה"ד) דאם לא מחזיר את השדה אחוזה הוי ליה גזל בידו, וע"ש שכתב דכיון דמבואר בר"ה (ט'): דאם לא שמטו

חקרי משפט

עמותה לחקר המשפט היהודי
(ע"ר) מס' 580442473

לעמותה אישור מס הכנסה
לפי סעיף 46
לפקודת מס הכנסה.

משרד:

רח' הרב קוטלר 21 ב"ב,
טל/פקס: 03-5785091

דוא"ל:

chekermishpat@gmail.com

Chikrei Mishpat Institute

Office:

21 Harav Kotler St.
Bney Brak

Tel / fax: 03-5785091

קרקע הוה עיכוב ביובל, אם כן אם בזה שלא מחזיר את הקרקע גרם שלא יהיה יובל, אינו עובר על גזל, אבל הוא עובר על איסור שגורם שלא יהיה יובל. - אכן יש לדון, דיתכן דבאמת אינו עובר בגזל גמור, דהא התורה לא ציוותה להחזיר את השדה, מכל מקום יש בזה גזל בדיני שמים מפני שגרם למוכר להפסיד את שדהו.

דהנ הקונה שדה אחוזה ולא החזיר אותה ביובל, פירש רש"י (כאן) שעובר בלאו שהארץ לא תמכר לצמיתות. - ובספר החינוך (מצוה של"ט ש"מ) כתב דהקונה שדה אחוזה ולא החזיר אותה ביובל, ביטל עשה ולא, ועונשו גדול כאילו כופר במעשה בראשית.

ויעוי' ב"מנחת חינוך" (מצוה של"ט) שכתב דמלבד שהלוקח עובר בלאו זה, הוא גם כן גזלן דהוא אפקעתא דמלכא. וכיו"ב ביאר ה"משך חכמה" (כאן) שיש בזה גם איסור של לא תגזול. - ובספר "מגילת ספר" על הסמ"ג (לאוין ער"ה) כתב שיש איסור גזל מטעם אחר, והיינו מפני שהמוכר קיבל דמים רק עבור השנים שעד היובל.

האם מכירה בזמן היובל היא מכירה לזמן או מכירה עולמית

ה) והנה החזו"א (כתובות סימן ע"ה סק"ב) הקשה דהיאך משכחת לה דין יובל, הרי בגיטין (מ"ח). מבואר שאחרי שקיימו בני ישראל יובל בפעם הראשונה, כולם סמכו דעתם שהיובל ישמט, ולכן כל מכירה היא רק כקנין פירות עד היובל, נמצא שבהגיע היובל הקרקעות חוזרים לבעליהם לפני שהיובל משמט, אלא רק מפני שהמכירה היתה לזמן, ומכיון דלרבנן בר"ה אם אין החזרת הקרקעות אין דינו יובל, נמצא שלא ינהגו דיני יובל, מכיון שאין מחזירים קרקעות ביובל. - וע"ש בחזו"א שביאר דגם לסוגיא דגיטין (מ"ח). הנ"ל, המכירה היא לעולם, אלא שיש אפקעתא דמלכא ביובל.

דעת ה"קהלות יעקב"

אמנם בספר "קהלות יעקב" (ר"ה סימן ט') כתב דבאמת המכירה היא לזמן, אלא שאין זה מעכב את היובל. דדוקא כשיש שדה מכורה שאינה חוזרת, זה מעכב את היובל, אבל אם אין שדה מכורה, אין זה מעכב.

דעת ה"חלקת יואב"

ובתשו' "חלקת יואב" (תנינא סימן ח') כתב גם כן דאפילו אם לא תקעו הבית דין בשופר, אפ"ה אין הקרקע נחלטת ללוקח, דאמנם היובל לא הפקיע ממנו את השדה, מכל מקום המכירה היתה לזמן.

בביאור הנידון הנ"ל

והנה לפי דברי ה"חלקת יואב" וה"קהלות יעקב" דמכירת שדה אחוזה בזמן שהיובל נוהג הוא רק לזמן, והמעכב את השדה הוא גזלן גמור, לכאורה לפי זה שייך לתבוע בדיני שמים גם על מה שהזיק לאחרים. - אולם לפי דברי החזו"א דנקט שהמכירה היא לעולם, יתכן דאינו גזלן, אלא רק שלא קיים את המצוה המוטלת עליו. אכן מסתבר דגם לפי דברי החזו"א שייך לתבועו, דהא מנע מהבעלים את המגיע להם על פי דין.

